DE ISRAELSKE PARTIER OG DEN RELIGIONSPOLITISKE KAMP 1948–56

PREBEN DOLLERUP

Et af de mest betydningsfulde træk i verdenshistorien efter 2. verdenskrig er dannelsen af en lang række nye stater, der allerede nu har påtrykt udviklingen deres stempel. Blandt disse lande indtager Israel en særstilling ved ikke at være skabt af et i territoriet bofast kolonifolk, men derimod af *indvandrere* fra alle verdensdele, repræsenterende såvel den mest tilbagestående middelalder som den højeste tekniske kunnen. Svarende hertil omfattede immigranterne alle afskygninger af religiøs indstilling, spændende fra ortodokse jøder, for hvem rettro efterlevelse af jødedommens religiøse bud er afgørende, på den ene side, til de mest renlivede fritænkere på den anden.

Denne forskelligartethed har efter statsdannelsen i 1948 fået sit skarpe udtryk i en ubrudt kamp om *landets religiøse struktur*. De vigtigste stridspunkter har været og er forfatningens karakter, skolevæsenets udformning og kvindernes stilling, men adskillige andre problemer er indført i debatten, og flere synes på vej.

Forskellen i indvandrernes religiøse opfattelse afspejles i borgernes politiske opdeling.

Israels *partisystem* er svært overskueligt, dels på grund af de mange partier, hvoraf kun de vigtigste her skal medtages, dels fordi de religiøse synspunkter til en vis grad går på tværs af den herhjemme oftest benyttede »fra venstre til højre« opstilling.

DEN IKKE-ORTODOKSE VENSTRE-FLØJ

Det israelske venstre omfattede ved statsdannelsen 14. maj 1948 *Mapai, Mapam* og *kommunisterne,* der er antireligiøse eller i religiøs henseende indtager en uinteresseret holdning. I økonomiske og sociale spørgsmål sluttede også de ortodokse partier *Hapoel Hamizrahi* og *Poale Agudath Israel,* der omtales nærmere nedenfor, venstrefløjen.[1])

Den zionistiske arbejderbevægelse er det ikke-kommunistiske venstres

forudsætning. Denne bevægelse var samlingsstedet for de jødiske arbejdere verden over, der gik ind for det zionistiske program, hvis grundlag blev tanken om oprettelse af et folkeligt sikret jødisk nationalhjem i Palæstina. Den kan med forbehold dateres til 1906, da det marxistiske *Poale Zion*[2]) dannedes i Poltava. Omtrent samtidig opstod tilsvarende grupper i Galizien, visse steder i Vesteuropa, i USA og Palæstina. Som udtryk for moderat-socialistiske tendenser dannedes – ligeledes i 1906 – *Hapoel Hazair*[3]), hvis idegrundlag især stammede fra de russiske socialrevolutionære narodnikeres teorier om en socialisme opbygget på landsbyfællesskabet. Poale Zion gik 1919 i Palæstina, da den jødiske indvandring dertil var kommet i gang, sammen med en kooperativt præget gruppe, hvorved partiet *Ahduth Ha'avoda*[4]) opstod, mens en yderligtgående socialistisk gruppe fra det oprindelige Poale Zion skilte sig ud under navnet *Poale Zion Smol* (venstre). I 1930 sammensluttedes Ahduth Ha'avoda med Hapoel Hazair til *Mapai*.

Poale Zion Smol havde fra 1920 søgt tilnærmelse til Sovjetunionen, men tilbagevistes og blev efterhånden antikommunistisk. Det opretholdt imidlertid en skarp antibritisk kurs og betonede læren om klassekampen og det nære samarbejde med det internationale proletariat. Tidligt i tyverne dannedes endnu et revolutionært zionistparti, da grupper af *Hashomer Hazair*[5]) begyndte at ankomme til Palæstina fra Østrig, hvor den var vokset ud af en marxistisk ungdomsbevægelse. I 1944 opstod en ny socialistisk modstander til Mapai, da en gruppe under det gamle navn Ahduth Ha'avoda skilte sig ud fra Mapai, hvor det indtil da havde udgjort den indre venstreopposition. To år senere gik Ahduth Ha'avoda sammen med Poale Zion Smol, og i januar 1948 dannedes partiet *Mapam* af de to nævnte grupper samt Hashomer Hazair.

Den historiske udvikling havde altså opsamlet zionismens venstresocialistiske elementer i Mapam, men der var ikke tale om nogen egentlig sammensmeltning, og begge grupper opretholdt deres særlige organisation. En kløft mellem gruppernes udenrigspolitiske synspunkter gjorde sig gældende fra Koreakrigens udbrud, hvor Hashomer Hazair tilstræbte nærmere forbindelse med Sovjetunionen, mens partiets øvrige dele var tilhængere af streng neutralitet mellem øst og vest. Storpolitisk set var deres fællespunkt modstanden mod den stadig stærkere tilnærmelse mellem Israel og USA.

I 1952 begyndte partiet at spaltes ud i sine oprindelige bestanddele,

[1]) Mapai er forkortelse for Mifleget Poale Eretz Israel = Arbejderpartiet i Israel. Mapam er Mifleget Poalim Meuchadim = Det forenede Arbejderparti. Om de to ortodokse partier se senere.

[2]) Poale Zion = Zions Arbejdere.

[3]) Hapoal Hazair = Den unge Arbejder.

[4]) Ahduth Ha'avoda = Arbejdets Enhed.

[5]) Hashomer Hazair = Den unge Vægter.

da partiet Ahduth Ha'avoda genoprettedes, bl.a. med den begrundelse, at det ikke længere var muligt at skelne mellem Mapam og kommunisterne. Under en debat i det israelske Parlament (Knesseth) i januar 1953 om lægeprocessen i Moskva viste en ny splittelse sig, idet en Mapam-gruppe med *Moshe Sneh* i spidsen i modsætning til det øvrige parti stemte for et kommunistisk forslag om, at Knesseth intet skulle foretage sig, og i samme måned ekskluderedes Sneh m.fl. af Mapam. I maj 1953 grundlagde Sneh sit »Israels venstresocialistiske Parti«, der på sit program bl.a. havde oprettelse af en folkerepublik.

Det sidste egentlige venstreparti er *Israels kommunistiske parti,* en forenet jødisk-arabisk gruppe. Partiet var før statsdannelsen klart antizionistisk og modsatte sig immigration. I 1954 sluttede Moshe Sneh's gruppe sig til det kommunistiske parti.

DE IKKE-ORTODOKSE CENTRUMS- OG HØJREPARTIER

Det israelske centrum udgøres af *Det progressive Parti og De almindelige Zionister,* hvortil kommer det ortodokse parti *Mizrahi*[1]) (jvf. næste afsnit). De to første er historisk set to grupper af samme parti, de almindelige Zionister, der i zionismens tidlige dage først og fremmest indbefattede såkaldte vestlige zionister med *Theodor Herzl* og *Max Nordau* i spidsen, og som derefter fik tilslutning fra den østeuropæiske, jødiske mellemklasse og andre grupper, der var kulturelt tilpassede til ikke-jødiske omgivelser, såkaldte *assimilerede* elementer. Partiets tilhængere stod fjernt fra jødisk liv, og deres støtte til zionismen udtrykte ikke nogen følelse af national eller kulturel samhørighed, men et forsøg på at undslippe antisemitismen. Bevægelsens kerne og mål var for dem politisk, men at den efter udvandringen til Palæstina også må være blevet national, er indlysende.

Gruppen var blevet almindeligt tilhørssted for de zionister, der ikke af særlige grunde, fx. socialistisk eller religiøs overbevisning, havde forbindelse med andre partier. Da partiet på en verdenskonference i 1934 vendte sig mod arbejderbevægelsen, splittedes organisationen derfor i en liberal og en konservativ fløj. Den første, der bestod af mellemstanden: smålandbrugere, mindre handlende, håndværkere og akademikere, havde i sociale forhold et progressivt syn og ønskede samarbejde med den organiserede arbejderbevægelse, men anerkendte den afgørende rolle som kapitalisme under statskontrol måtte spille ved opbygningen af Palæstina, hvorimod den konservative fløjs sociale syn var bestemt af industrifolkene, grossererne, de private citrusavlere og godsejerne.

Et forsøg på sammenslutning i årene 1946–48 faldt ikke heldigt ud, og siden 1948 har de to partier stadig været adskilt.

[1]) Mizrahi er afledt af Mirkas ruchni = Åndeligt Centrum.

Det egentlige højreparti i Israel er *Heruth*[1]), der er arvtager til en af mandattidens militære modstandsbevægelser, Irgun Zwai Leumi[2]). IZL grundlagdes i mellemkrigstiden af det yderligtgående, højreorienterede Revisionistparti, men efterhånden opstod mellem Irgun og partiet en kløft, der udviklede sig til en fortsat strid mellem Irguns chef, *Menahem Beigin* og Revisionistpartiets førere. I juni 1948 grundlagde Beigin Heruth, som han erklærede for IZL's politiske efterfølger, og året efter opløstes Revisionistpartiet i Israel. Heruth er som Revisionistpartiet yderligtgående højresindet, og dets vigtigste særstandpunkt, kravet om et Israel på begge sider floden Jordan, er da også arvet fra revisionisterne.

DE ORTODOKSE PARTIER

I 1948 fandtes der i det væsentlige fire ortodokse partier, som faldt i to grupper, den ene bestående af Hapoel Hamizrahi og Mizrahi *(Mizrahi-partierne)* den anden af Agudath Israel og Poale Agudath Israel *(Agudath-partierne)*[3]).

Mizrahi-partierne går tilbage til *Hibbat Zion*-bevægelsen[4]), en forløber for zionismen, for alvor sat i gang af de store russiske jødeforfølgelser i 1881. Hibbat Zion var i dyb overensstemmelse med grundlæggende træk i den landflygtige jødes historie op til assimilationen, men inspireredes foruden af længslen efter Palæstina også af moderne nationalisme. En stor rolle i bevægelsens historie spillede *Ahad Haam,* der kraftigt betonede dens religiøse sider. For ham bestod opgaven først og fremmest i at skabe et hjem for udviklingen af en national kultur, der skulle omfatte den virkelige nationale ånd, *judæismens ånd.*

Hibbat Zion løb sammen med Theodor Herzls politisk-zionistiske bevægelse, og Mizrahi blev et parti indenfor denne retning. Mizrahi havde altid understreget sin religiøse konservatisme og søgte nu at udbrede den blandt zionismens assimilerede elementer. Zionismen skulle efter Mizrahis opfattelse ikke blot løse spørgsmålet om det jødiske folk, men også om dets religion. Judæismen var for dem en uadskillelig blanding af nationalisme og religion, dog således at religionen var det karakteristiske. Altså gik Mizrahis program ind for en omdannelse af Palæstina til en uafhængig jødisk stat, der skulle blive den jødiske religiøse lovs autoritet, og hvori jødisk religionsudøvelse ikke alene skulle anerkendes, men også iagttages. Sideløbende med sine bestræbelser for at påvirke den zionistiske bevæ-

[1]) Heruth = Frihed.
[2]) Irgun Zwai Leumi = Den nationale Hærorganisation.
[3]) Hapoel Hamizrahi = Mizrahi-Arbejderne. Agudath Israel = Israels Forbund. Poale Agudath Israel = Agudath Israel-Arbejderne.
[4]) Hibbat Zion = Zions Kærlighed.

gelse i denne retning måtte Mizrahi føre en hård kamp med trosfæller, der stod i modsætning til zionismen. Efter den religiøse tradition skulle udfrielsen af landflygtigheden komme med Messias selv og ved ham alene, og zionismen var således i modstrid med traditionen, af hvis yderligtgående forsvarere partiet Agudath Israel opstod.

Mizrahi har i Israel sine tilhængere blandt byernes middelstand og er tilhænger af privat foretagsomhed og fri konkurrence. I modsætning til Mizrahis økonomiske og sociale orientering, men i overensstemmelse med dets religiøse, står *Hapoel Hamizrahi,* hvis øverste religiøse autoritet er den samme som Mizrahis, nemlig *overrabbinatet.* Hapoel Hamizrahi er en arbejderbevægelse, der grundlagdes i 1921 af en gruppe arbejdere, som forkastede den verdslige Histadruth-fagorganisation. Gruppen fungerede som halvuafhængig forgrening af Mizrahi, men stillede sig økonomisk og socialt til venstre. I 1936 fik Hapoel Hamizrahi flere stemmer end moderpartiet, og valgene efter statsdannelsen har vist, at Hapoel Hamizrahi er langt det største. I august 1955 blev de to partier slået sammen.

Mens Mizrahi-partierne er overrabbinatets politiske udtryk, anerkendes derimod det mere højreorienterede *De vises Råd* som øverste religiøse myndighed af *Agudath-partierne.* Agudath Israel repræsenterede før statsdannelsen stort set den jødiske, men anti-zionistiske ortodoksi. Partiet grundlagdes i 1912, overbevist om at zionismen som en verdslig bevægelse var i stik modstrid med den jødiske religiøse tradition. Palæstina ville blive tilbagegivet jøderne ved guddommelig mellemkomst af den lovede Messias, og først da kunne Palæstina blive en varig, jødisk stat. Agudath Israels tilhængere i Israel kom – i hvert fald i mandattiden – især fra de jøder, der af rent religiøse grunde havde bosat sig i Palæstina, før zionismen blev en magt. Nu træffes de i høj grad i de teologiske skoler, og sandsynligvis har immigrationen fra de asiatisk-nordafrikanske lande givet partiet støtte.

Under den begyndende industrialisering af Palæstina i mandattiden kom der for første gang arbejdertilhængere af Agudath Israel. For at hindre disse arbejderes overgang til den verdslige Histadruth eller til Mizrahis arbejderbevægelse organiseredes i 1933 en arbejderforgrening til Agudath Israel: *Poale Agudath Israel.* Denne organisation står socialt og økonomisk, men ikke religiøst, Hapoel Hamizrahi nær, mens Agudath Israel ikke synes at have politiske interesser udover de religionen vedrørende forhold.

Hapoel Hamizrahi og Mizrahi stiller sig betydeligt mere forsonligt til »de verdslige« end Agudath-partierne gør, og alvorlige uoverensstemmelser kom til syne mellem de to grupper, efterhånden som udviklingen skred frem.

DEN FØRSTE KNESSETH (1949-51)

Den 14. maj 1948 proklamerede Det jødiske almindelige Råd (Vaad Leumi) oprettelsen af staten Israel, og i januar 1949 fandt valgene til landets lovgivende forsamling, Knesseth, sted for første gang. Knesseth har 120 pladser, der fordeles mellem partierne efter forholdstalsvalgmåden. Dette forhold i forbindelse med det store antal partier har bevirket, at der ikke på noget tidspunkt siden statens oprettelse har været et enkelt parti, der alene disponerede over de 61 mandater, der er nødvendige for at vinde en tillidsafstemning ved kabinetsfremstillingen, og regeringerne har derfor måttet bygge på koalitioner af forskellige partier.

Mapai, der til stadighed har været det største parti, fik i 1949 46 mandater, hvortil kom 2 arabiske repræsentanter i tilknytning til Mapai. En koalition til venstre med Mapai kunne give 67 stemmer, en koalition til højre med de progressive og de almindelige zionister samt en repræsentant i tilknytning til de progressive 61 stemmer.

31. januar opregnede Mapai's leder, *Ben-Gurion,* de betingelser, han stillede til partier, der ville danne regering med Mapai. Han nævnede bl. a. venskab med både USA og USSR og fuld borgerlig frihed for kvinder, hvadenten de var jøder, kristne eller muhamedanere, på basis af fuld lighed for alle borgere uanset race, religion, nationalitet eller køn. Hans to vigtigste mål skulle være hjemføring til Israel af udlandsjøder og landets økonomiske udvikling. Dette krævede opmuntring af enhver form for kapitaltilførsel til Israel, ogsa privat, samt anvendelse af såvel privat som kooperativ virksomhed til fremme af landets økonomi. Bemærkningen om venskab med de to førende stormagter i henholdsvis vest- og østblokken har især haft adresse til Mapam, der ville sætte sig imod israelsk »vestvendthed« og hentydningerne til privat kapital og foretagsomhed til De almindelige Zionister, der kunne frygte eventuel favorisering fra Mapais side af de samvirkende fagforbund Histadruths mange kooperative foretagender, mens Mapams økonomiske synspunkter derimod er yderligtgående socialistiske. Der kunne imidlertid ikke opnås enighed til nogen af siderne, og i stedet indgik Ben Gurion en koalition med den såkaldte religiøse blok, der rådede over 16 mandater, og som fik tre regeringsposter, nemlig ministeriet for religion, socialministeriet og indenrigsministeriet. Desuden optoges en progressiv og en repræsentant fra partiet Sephardim[1]) i regeringen.

DE ORTODOKSES STILLING: BAGGRUND OG KONSEKVENS

Den religiøse blok var dannet af fem ortodokse grupper, der havde indgået et listeforbund, nemlig Mizrahi- og Agudathpartierne og Den

[1]) Sephardim er egentlig betegnelsen for spanske og portugisiske jøder, men partiet omfatter især orientalske jøder.

partiløse religiøse Union *(Ihud Dati Bilti Miflagti)*. Denne sammenslutnings mål var før valget blevet udtrykt således af bladet Hatzofeh: »Enhver borger i Israel må i dag fastslå, hvilken skæbne der skal overgå sabbathen, vore helligdage, vore religiøse love, traditionens jødiske hjem, Israels sociale og økonomiske forhold i overensstemmelse med bibelske love, vor ungdoms uddannelse til ærefrygt for vore religiøse institutioner og statens sande karakter. . . . Staten Israel er resultatet af de menneskers drømme og kampe, som holdt vor religiøse traditions flamme brændende; *den er derfor bygget på religiøs tro og må fortsat være redskab og udtryk for det jødiske folks traditioner. Enhver afvigelse fra denne linie er undergravelse af den jødiske stat og sætter dens eksistens i fare . . . .*«

Blokkens indtræden i regeringen lettedes ved at både det største parti, Hapoel Hamizrahi, og det lille Poale Agudath Israel som nævnt er socialt og økonomisk venstreorienterede; men alligevel havde blokken ikke givet Ben-Gurion støtte for ingenting, hvilket kom frem, da socialminister *Levin*, Agudath Israel, under præsentationsdebatten i Knesseth udtalte: »Vi har sikret vore minimumskrav: Overholdelse af sabbathen over hele staten; overholdelse af spiselovene i statsinstitutioner; undervisningsmæssigt selvstyre indenfor det anerkendte undervisningssystem; tilfredsstillelse af alle religiøse behov i staten; og fremfor alt, bibelsk lov som den eneste anvendelige lov i sager vedrørende jødiske statsborgeres personlige status«. Denne bemærkning indeholdt, at alle retshandlinger vedrørende ægteskab, skilsmisse, underholdsbidrag og testamenter skulle forblive indenfor rabbinerdomstolenes myndighedsområde. Ben Gurion afæskedes af et kvindeligt medlem en redegørelse for denne indrømmelse, og svarede, at regeringen ikke på dette tidspunkt havde til hensigt at tillade borgerligt ægteskab og skilsmisse, fordi dette kunne forårsage en kløft i nationen. Men han lovede, at et lovforslag til sikring af fulde rettigheder for kvinder i ægteskabs-, skilsmisse-, underholds- og arvesager snart skulle blive forelagt.

Siden da har Israels indre politiske liv været præget af en kamp mellem religiøse og verdslige kræfter om magten i staten. Selv om de religiøse elementers politiske krav ofte er blevet kraftigt udvandede, har de dog altid kunnet øve en indflydelse, der langt overgår deres stemmetal.

Der er flere årsager hertil. Een grund er forholdstalsvalgmåden, der ikke har givet noget enkelt parti absolut flertal, og som derved placerer de religiøse grupper i en nøgleposition, der, strategisk set, svarer til Det radikale Venstres i Danmarks folketing. En anden grund, der rimeligvis på langt sigt viser sig vægtigere, er hensynet til immigrationens karakter. Op til statsdannelsen kom indvandringen især fra europæiske områder, hvor jøderne havde assimileret sig, men væksten i arabisk nationalisme ved Palæstinakrigens udbrud tvang så store grupper jøder bort fra asiatisk-

nordafrikanske lande, hvor den ortodokse jødedom havde overlevet, at disse sidste nu blev hovedstammen i indvandringen til Israel. Mapai blev som det for regeringen faktisk ansvarlige parti stillet overfor nødvendigheden af at føre en politik, der ikke udfordrede disse indvandrere og ikke satte landets indre ro på spil under vanskelige ydrepolitiske og økonomiske forhold. Og partitaktikere såvel i Mapai som i de fleste andre partier måtte også tage i betragtning, at de ortodokse indvandrere i kraft af deres stemmeret meget snart kunne komme til at udpege Israels regering, hvorfor en yderligtgående »verdslig« politik også af denne grund var farlig. For Mapai består endelig det særlige problem, at arbejderimmigranterne nødigt må gå til de ortodokses venstrepartier.

Kampen om immigranternes stemmer, frygt for indre uro og endelig de ortodokse partiers heldige strategiske stilling har været baggrunden for den relativt ortodokse politik, der er ført i Israel. For flertallet af landets beboere har den næppe været velkommen, fordi de ganske vist traditionelt har bevaret en række jødiske skikke af religiøs karakter, som fx. omskæring, men alligevel ikke strengt følger religionens lov og slet ikke er indstillet på at lade sig diktere af forbud mod bestemte spiser eller af pligt til overholdelse af sabbathen.

Den første valgte regering, der sad til oktober 1950, måtte af de religiøse problemer især behandle spørgsmålet om forfatningen, om undervisning og om kvinders værnepligt. Forfatningsstriden fik sin formentlig endelige løsning, der var den negative ikke at vedtage nogen grundlov.

KAMPEN OM FORFATNINGEN

Uafhængighedserklæringen havde forudset en grundlov inden 1. oktober 1948, men dette nåedes ikke, selvom der under den provisoriske regering, der var blevet dannet i maj, arbejdedes med sagen i en specialkomité. Ved en generaldebat i august og september 1948 fremlagde de politiske partier deres syn på diskussionsgrundlaget. *Ingen gik i 1948 imod selve princippet om en skreven forfatning.* Kommunister, Mapam og De almindelige Zionister, som dengang var sammensluttede med de progressive, kritiserede den religiøse tone i forfatningsudkastet, mens Mapais repræsentant intet sagde herom, skønt mange – og måske de fleste – Mapaimedlemmer var antireligiøst indstillet.

De ortodokse partier kritiserede omvendt udkastet, fordi det var for vegt m.h.t. religiøse spørgsmål. Et markant standpunkt udtryktes af repræsentanten for det stærkt ortodokse Agudath Israel, *Meir David Loewenstein,* som bemærkede, at der for hans parti at se ikke var behov for en forfatning, fordi Torah'en d.v.s. mosebøgerne, ikke alene indeholdt læresætninger om åndelige forhold, men gav regler for hvert stadium af et menne-

skes individuelle og sociale eksistens. Det ville derfor være tilstrækkeligt at fastslå »Israels Torah er folkets forfatning«, men han gik dog ikke videre end til at foreslå, at der i grundlovens almindelige principper indførtes en erklæring herom. Og han krævede et grundlovsfæstnet forbud mod værnepligt for kvinder, hvilket krav senere kom til at spille en stor rolle i Israels politiske liv.

Som den foreløbige basis for landets styre skabtes den såkaldte overgangslov, der er en kortere udgave af forfatningsudkastets to artikler om lovgivende og udøvende myndighed, og som vedtoges 16. februar 1949 i Knesseth.

Da valgene til den første Knesseth havde fundet sted og forsamlingen var trådt sammen, skiftede problemstillingen imidlertid aldeles. Før havde man diskuteret, hvordan forfatningen skulle være. Nu stod striden om hvorvidt landet i det hele taget skulle have en grundlov. Da valgene havde givet et klart ikke-ortodokst flertal i parlamentet, kunne det forudses, at en vedtagen grundlov ville blive af verdslig karakter, noget der naturligvis krævede modstand fra de ortodokse partiers side. Imidlertid havde valget jo samtidig placeret de ortodokse i en nøgleposition, som de nu udnyttede. De stillede sig på det standpunkt, at staten ikke behøvede en skreven forfatning, hvorved de undgik en verdslig grundlov. Bemærkelsesværdig er Ben-Gurions omsving. Mens han i 1948 støttede tanken om en skreven forfatning, meddelte han i december 1949 forfatningskommissionen, at regeringen var modstander af en forfatningsvedtagelse nu, men i stedet ønskede behandling af grundlæggende love på hvert enkelt område, altså en indrømmelse til de ortodokse regeringspartnere.

Tidligt i 1950 begyndte Knesseth forfatningsdiskussionen. Alle oppositionspartier krævede en grundlov øjeblikkelig, angivelig for at begrænse regeringens magt, og endog de små koalitionspartier, progressive og Sephardim, støttede vedtagelse. Mapai var splittet. Nogle medlemmer fulgte oppositionen, andre støttede i princippet forfatningstanken, men ønskede udsættelse af realiseringen, og endelig indtog statsminister Ben-Gurion det standpunkt, at en forfatning i det hele taget var uønskelig, fordi Israels forhold ændrede sig stærkt – han hentydede til immigrationen – hvorfor en grundlov ville give vanskeligheder i fremtiden. Den ortodokse blok gik imod forfatningstanken. *Zerah Warhaftig*, Hapoel Hamizrahi, krævede grundlæggende love på hvert enkelt område med en henvisning til at Torah'en heller ikke blev givet på een gang, men rulle for rulle, og Loewenstein, Agudath Israel, erklærede, at hvis en forfatning var i modstrid med Torah'en, ville den være forkastelig. Hvis den var i overensstemmelse med Torah'en ville den være overflødig.

Diskussionen sluttede først 13. juni med en beslutning, der i formen var et kompromis, i realiteten en indrømmelse til den ortodokse blok.

Knesseths flertal gik med Mapais, de progressives, Sephardims og enkelte andres stemmer ind for at vedtage en statsforfatning ved udvikling over en uspecificeret periode. Forfatningen skulle skabes artikel for artikel, således at hver artikel i sig selv danner en grundlæggende lov, og hver enkelt artikel skal forelægges Knesseth efterhånden, som den bliver færdig fra komité. Alle artiklerne skal tilsammen udgøre statsforfatningen.

Situationen, set fra et ortodoks synspunkt, blev et par dage efter ridset op af Mizrahi-bladet Hatzofeh, der anerkendte ideen om grundlæggende love, fordi de ikke skulle fastslå *principper*. Men konsekvensen af denne faktiske forkastelse af grundlovssystemet var naturligvis, at den kamp om hele grundlovens religiøse eller ikke-religiøse struktur, som nu var undgået, i stedet måtte føres på hvert enkelt grundlæggende spørgsmål.

INGEN VÆRNEPLIGT FOR ORTODOKSE KVINDER

Til disse hører problemerne om kvindernes stilling og om undervisningsvæsenets karakter. – Blandt ortodokse jøder var kvindefrigørelsen ikke trængt ind, mens assimilerede jøder anså den for en del af frihedsbegrebet. Det med kvindefrigørelsen følgende *ligepligtsstandpunkt*, der følgelig helt eller delvis forkastedes af de ortodokse, blev den første alvorlige anstødssten i denne forbindelse.

15. august 1949 krævede Ben-Gurion, at kvinder mellem 18 og 26 år skulle indkaldes til et års militærtjeneste, såvel til rekrutuddannelse som til den agerbrugstræning, der er en del af den israelske hærs program. Gifte kvinder, mødre, gravide kvinder og kvinder, for hvem militærtjenesten ville kollidere med religiøs opfattelse, skulle undtages. Det skete i forbindelse med forelæggelse af en almindelig værnepligtslov, og forslaget var moderat, idet kvinders tjenestetid kun skulle være halvdelen af mændenes, og ortodokse altså kunne fritages. Alligevel gik den ortodokse blok mod Ben-Gurion, idet den protesterede mod mobilisering af kvinder i det hele taget. Mizrahi-bladet Hatzofeh fulgte denne argumentation op ved at hævde, at den skelnen, som i forslaget indførtes mellem ortodokse og ikke-ortodokse kvinder var udtryk for en forskelsbehandling, der eventuelt kunne få konsekvenser på andre områder. Det mente, at spørgsmålet ikke blot skulle betragtes fra et religiøst, men også fra et moralsk og et socialt synspunkt, hvilket hentydede til kvindens stilling i familiemæssig og økonomisk henseende, og drog endelig den slutning, at kvindeværnepligt kun skulle ske på frivillig basis. Den geografisk-religiøse baggrund for det ortodokse synspunkt blev understreget ved, at det arabiske Knesseth-medlem *Amin Jarjura* støttede modstanden ved at sige, at foranstaltningen ikke alene var mod jødisk religion, men også mod anden, og at udskrivning af kvinder ville underminere den sociale struktur, især mellem araberne.

Men også fra ikke-ortodoks side mødte lovforslaget modstand, idet nogle Knesseth-medlemmer, udfra ligepligtssynspunkter, ønskede skærpelse. En kvindelig Mapai-repræsentant krævede, at kvindernes tjenestetid skulle udstrækkes til en periode længere end et år, og at kvinder, ligesom mænd, skulle tjene i reserven. Desuden var hun modstander af undtagelsesbestemmelserne med den begrundelse, at personer, der af samvittighedsgrunde var mod militærtjeneste, kunne arbejde på hospitaler o.l. og i landbruget. Lignende synspunkter hævdedes af progressive og Mapam-medlemmer.

Det endelige resultat blev et nederlag for den ortodokse bloks principielle synspunkter, idet Knesseth d. 8. sept. 1949 vedtog regeringsforslaget, ganske vist med bibeholdelse af dettes undtagelsesbestemmelser, men samtidig med den skærpelse, at kvinder også skulle kunne udtages til reserven efter aftjent værnepligt. Yderligere terræn tabte de ortodokse på dette område, da Knesseth i feb. 1950 øgede kvindens værnepligtstid med 1 år, i hvilket de skulle udføre teknisk tjeneste i hæren som nonkombattanter, således at mænd kunne frigøres til kamptræning.

SKOLEBØRN – FREMTIDENS VÆLGERE

Det indenrigske problem som på langt sigt antagelig vil vise sig at være det betydeligste, skolespørgsmålet, kom allerede under den første valgte regering i den politiske kamps centrum. Israel overtog sit *skolesystem* fra mandat-Palæstina, hvor det jødiske samfund selv ledede sine undervisningsinstituter. Underskolerne var delt i tre grupper: Histadruth, Mizrahi og »almindelige«, mens Agudath Israels yderligtgående ortodokse skoler stod udenfor systemet. Dertil kom de arabiske skoler. Histadruths skoler besøgtes især af børn fra socialistiske familier og betonede stærkt demokrati, arbejdets værdighed, samfundssolidaritet, og i det praktiske uddannelse til landbrug og håndværk, mens der kun ydedes et minimum af jødisk traditionel religiøs undervisning. Mizrahiskolerne var verdslige skoler, men med stærk vægt på jødisk religiøs tradition. De »almindelige« skoler stod midt imellem, var hverken socialistiske eller ortodokse, men beskæftigede sig meget med bibelstudier. I alle tre skolesystemer var undervisningssproget hebraisk med engelsk som vigtigste fremmedsprog. I slutningen af 1948 tilsluttede Agudath Israel sine skoler til det øvrige system, mens kommunisterne meddelte, at de gav afkald på oprettelse af egne skoler med den begrundelse, at de håbede, der efter afskaffelsen af det kapitalistiske system ville blive ens undervisning for alle. Det israelske skolesystem svarede i grove træk til landets politiske inddeling, og indebar vide perspektiver for nationens fremtidige karakter. Der var til undervisningsvæsenet knyttet interesser i at opretholde eller for-

hindre bestemte politiske eller religiøse påvirkninger af de børn, der en gang skulle blive vælgere, men også interesser i at fremme borgernes fremtidige ensartethed, især med henblik på de store mængder immigranter. De almindelige Zionister, de progressive og Heruth gik ind for enhedsundervisning, mens de ortodokse og Mapam ønskede delingen opretholdt; Mapai var splittet. Ben-Gurion var imod delingen og undlod at give møde i Knesseth, da parlamentet i september 1949 i forbindelse med vedtagelsen af en lov om tvungen undervisning anerkendte det delte system.

Konsekvensen af delingens opretholdelse var *kamp om tilmeldingen af elever*, og denne strid tilspidsede sig om immigrantbørnene. Den ortodokse blok krævede, at børn fra Asien og Nordafrika automatisk skulle klassificeres som »religiøse« og derfor i ortodokse skoler, mens Mapai hævdede, at forældrene frit måtte kunne vælge skole til deres børn. Den ortodokse blok truede med at trække sine ministre tilbage fra regeringen, og 14. feb. 1950 meddelte den, at kabinettet »ville være ansvarligt for konsekvenserne« medmindre det bifaldt et arrangement, hvorefter alle immigrantbørn fra Yemen, Libyen og Marokko uden videre fik ortodoks undervisning. Snart nåede imidlertid de ortodokse og Mapai frem til et kompromis, der vedtoges af Knesseth 14. marts. I lejre, der beboedes af de som helhed ortodokse yemeniter, skulle undervisningen være religiøs, mens der i andre lejre skulle oprettes et to-retningssystem af ortodokse og ikke-ortodokse skoler. Denne ordning hilstes velkommen som et skridt i den rigtige retning af de almindelige Zionister, de progressive, Sephardim og Heruth, der alle gik ind for ensartet undervisning, mens Mapam og kommunisterne gik imod med den begrundelse, at systemet kun var partiundervisningen om igen med udelukkelse af arbejderretningen. Partiernes fælles talsmand protesterede også mod, at yemeniterne ikke fik lov til selv at vælge skoler.

BEN-GURION FALDER PÅ IMMIGRANTUNDERVISNINGEN

I oktober 1950 var en regeringskrise, hovedsagelig fremkaldt af uoverensstemmelsen vedrørende den økonomiske politik, blevet løst ved dannelse af en ny regering under Ben-Gurion, støttet af de samme partier som i den hidtidige koalition, men med en noget ændret besættelse af ministerposterne.

Allerede i det følgende års første uge brød regeringsstridighederne imidlertid ud påny, men denne gang på det ømtålelige religiøse problem, *undervisningen i immigrantlejrene*. Aftalen fra 1950 havde som nævnt bragt tvungen ortodoks undervisning for børn fra Yemen, mens andre immigrantbørns forældre kunne vælge mellem ortodokse og verdslige skoler. Ordningen omtalte imidlertid kun modtagelseslejrene. Efter aftalens ind-

gåelse blev de fleste immigranter overført til arbejdslejre, *Ma'abaroth,* hvor de i modsætning til i modtagelseslejrene forsørgede sig selv. I Ma'abaroth anvendte det Mapai-kontrollerede undervisningsministerium imidtid skolelovens almindelige 4-retningssystem, hvorunder forældrene kunne vælge frit, og Histadruth-skolerne altså, i modsætning til hvad tilfældet var i modtagelseslejrene, fik mulighed for at øve indflydelse.

I et kabinetsmøde 3. januar 1951 blev de ortodokse ministres krav om, at den oprindelige aftale også skulle gælde Ma'abaroth, tilbagevist. Religionsministeren, rabbi *I. L. Maimon,* forlod mødet og truede med at nedlægge sin portefølje. Fra den ortodokse bloks side søgte man at mægle mellem Maimon og Ben-Gurion, og få dage efter trak Maimon sin trusel tilbage efter at Ben-Gurion havde stillet en ordning for Ma'abaroth i udsigt. Forhandlingerne udviklede sig imidlertid ikke efter den ortodokse bloks ønske, og 4. februar meddelte gruppen, at den ikke ville anerkende regeringens beslutning, som næste dag skulle forelægges Knesseth, men ønskede modtagelseslejrenes 2-grensystem indført i Ma'abaroth, hvor Mapai-medlemmerne krævede 4-retningssystemet bibeholdt, og til gengæld ville give visse indrømmelser i andre henseender. 5. februar forelagde Mapai-undervisningsministeren *David Remez* en erklæring herom i Knesseth.

Det var en åben udfordring til kabinettets religiøse fløj, og ved Ben-Gurions udtalelse om, at han betragtede voteringen som tillidsafstemning blev det nærmest en krigserklæring. Den ortodokse blok tog handsken op ved 14. feb. at stemme for en resolution, fremsat af De almindelige Zionister, som forkastede undervisningsministerens erklæring. Resolutionen fik flertal, og regeringen trådte tilbage.

Ben-Gurion erklærede ved denne lejlighed, at han anså partiundervisningen for et midlertidigt onde og ventede, at Mapai ville ændre sin stilling til denne sag.

LOVGIVNING OM KVINDERNES RETSSTILLING

Under forhandlingerne med præsident *Chaim Weizmann* om regeringsdannelse udtrykte de fleste partier ønske om valg. Indtil valgene kunne finde sted, fungerede kabinettet Ben-Gurion som forretningsministerium, og den første Knesseth nåede at behandle endnu et vigtigt spørgsmål indenfor den religiøse sfære, nemlig kvindens stilling. Mapai havde ved koalitionsaftalen forpligtet sig til at lade forhold vedrørende jødiske borgeres personlige status forblive indenfor rabbinerdomstolenes myndighedsområde, et løfte, der naturligvis måtte være europæisk påvirkede partier imod. D. 27. marts 1951 forelagde fru *Rahel Kagan* fra det lille parti, Kvindernes internationale zionistiske Organisation, et forslag, der gav kvinder ligeret såvel i familielivet som for domstolene, og som unddrog rabbiner-

domstolene kontrollen med ægteskab, skilsmisse og underholdsbidrag. Dette var selvsagt den bundne regering uvelkomment, og justitsminister *Rosen* bad fru Kagan trække forslaget tilbage, fordi regeringen selv havde til hensigt at forelægge forslag om spørgsmålet. Da man måtte kunne forudse, at dette ikke ville blive så vidtgående som fru Kagans, opfordrede Mapam-medlemmer fru Kagan til at opretholde sit forslag, medmindre Rosen kunne garantere, at regeringsforslaget forelagdes Knesseth inden en bestemt dato. Dette nægtede justitsministeren, men tilsidst vedtoges et forslag fra et Mapai-medlem om, at der inden en bestemt frist skulle holdes debat om kvinderettigheder, uanset hvad kabinettet gjorde i sagen. Hvis regeringsforslaget ikke var parat til den tid, skulle fru Kagans forslag behandles.

Da regeringsforslaget kom for Knesseth, unddrog det ikke som fru Kagans, ægteskab og skilsmisse fra rabbinerretten, hvilket justitsministeren begrundede med en henvisning til koalitionsaftalen. Forslaget forbød bigami, krævede med visse undtagelser begge parters samtykke til skilsmisse, gav mænd og kvinder ligeret til børnene ved skilsmisse, tillod gifte kvinder at have særformue og gav dem lige ret ved arv. Under diskussionen gik socialminister Levin, Agudath Israel, heftigt imod og kritiserede Knesseth for at foreslå lovgivningen mod Torah'ens ånd og bogstav. Som venteligt i et kvindespørgsmål fik han støtte fra de arabiske Nazarethdemokrater, der bl. a. hævdede at forslaget var et indgreb i det muhamedanske selvstyre, der var garanteret ved uafhængighedserklæringen, og udtalte, at visse af forslagets paragraffer var i modstrid med muhamedansk lov. Ved afstemningen efter første behandling gik desuden et Heruthmedlem og det ortodokse Mizrahi imod, men forslaget fik stemmer nok til at sendes i udvalg. Det ortodokse Hapoel Hamizrahi stemte for og begrundede sin stilling med, at de religiøse partier ved at anerkende koalitionsprogrammet havde godkendt princippet om kvinders ligeret, men at de ikke havde forpligtet sig angående forslagets detaljer. Partiet ville stemme for forslaget, men bekæmpe visse af dets detaljer i udvalg. Derimod ville det stemme mod fru Kagans videregående forslag, der imidlertid også opnåede tilstrækkelig mange stemmer til at blive oversendt til udvalgsbehandling.

17. juli 1951 vedtoges regeringens forslag med stor majoritet. Mapai og Hapoel Hamizrahi stemte for sammen med den ortodokse religionsminister Maimon, mens Agudath Israel gik imod og Mapam undlod at stemme.

DEN ANDEN KNESSETH (1951–55)

Valgene til den anden Knesseth 30. juli 1951 gav Mapai fremgang i procentdel af de afgivne stemmer, men tilbagegang i mandattal fra 46 til

45. Det var stadig langt det største parti. Det næststørste blev De almindelige Zionister, der gik frem fra 7 til 20 mandater og kom foran Mapam, der noterede et tab på 4 mandater, fra 19 til 15. Den ortodokse blok opstillede denne gang ikke på fællesliste, og mandattallet faldt fra 16 til ialt 15 mandater, hvoraf Hapoel Hamizrahi alene fik de 8. De progressive mistede eet mandat og havde nu 4.

Præsident Weizmann opfordrede Ben-Gurion til at danne regering. Mapai-lederen havde allerede forinden erklæret sig rede til samarbejde med alle andre partier end Heruth og kommunisterne. Men forhandlingerne resulterede pånyt i en *aftale med de ortodokse partier*. Der kunne ikke opnås enighed med Mapam m.h.t. udenrigspolitik hvor Mapam krævede en prosovjetisk linie, hvilket Mapai afslog. Forhandlingerne om en koalitionsaftale til højre gik næsten lige så dårligt. Mapai gav De almindelige Zionister visse indrømmelser m.h.t. økonomisk politik, men nægtede at tildele partiet handelsministeriet. Sideløbende førtes forhandlinger med de religiøse grupper og 18. september gjorde Ben-Gurion den indrømmelse, der blev grundlaget for en koalition. Han lovede at opretholde status quo i et år med hensyn til kvinders militærtjeneste, og i to år m.h.t. undervisningsspørgsmålet, men forbeholdt sig ret til efter et års forløb at lade ortodokse kvinder indrullere til nationaltjeneste (altså ikke militærtjeneste), mens rabbi Levin fra det ortodokse Agudath Israel parallelt hermed krævede frihed til at forlade regeringen, hvis og når der skete en ændring i disse to forhold.

7. oktober fremstillede Ben-Gurion sin regering i Knesseth. Hapoel Hamizrahi fik to porteføljer, Mizrahi og Agudath Israel hver en. Ved tillidsafstemningen opnåede kabinettet et flertal ved stemmer fra de fire regeringspartier plus Poale Agudath og den arabiske blok, mens De almindelige Zionister, Mapam, Heruth og kommunisterne stemte imod, og de progressive undlod at stemme.

Status quo-aftalen mellem Mapai og de religiøse grupper lagde mange hæmmende *bånd på den politiske udvikling*. Mapai ønskede en reformlovgivning gennemført m. h. t. den kvindelige værnepligt, og stærke kredse indenfor partiet med premierministeren i spidsen var interesseret i ændring af undervisningslovgivningen.

I begyndelsen af 1952 førtes en heftig debat om det første af disse spørgsmål; men det lykkedes de ortodokse regeringsmedlemmer at hindre den skærpede lovgivning, der ønskedes af Mapam, De almindelige Zionister, Heruth og først og fremmest af Mapai. Ben-Gurion måtte finde sig i voldsomme angreb, der begrundedes med, at han 10 måneder tidligere som forretningsministeriets leder havde forelagt et lovforslag om alle kvinders indskrivning til nationaltjeneste, og at han havde gjort det med den begrundelse, at foranstaltningen var livsvigtig for landets sikkerhed. Ben-

Gurion måtte heroverfor gentage sin forsikring om, at en lov, der krævede at religiøse kvinder skulle udføre national tjeneste under en eller anden form, snart ville blive forelagt, og han indrømmede at have bøjet af i spørgsmålet af hensyn til de religiøse partier og koalitionens »familiefred«. Men også hvis en sådan forholdsregel vedtoges, ville ortodokse kvinder få tilstået visse privilegier, sagde premierministeren, som vel søgte at lægge op til et kompromis med de religiøse partier, når aftalen udløb til september.

ALLIANCEN TIL HØJRE

Det lykkedes ikke. D. 18. september forlod Agudath-partiernes kabinetsmedlemmer regeringen. Begrundelsen var Mapais forberedelse af en skærpelse af kvindeværnepligtsloven. De to andre ortodokse regeringspartier, Mizrahi og Hapoel Hamizrahi forblev i kabinettet og opfordrede for at afstedkomme et kompromis, på den ene side Agudath-grupperne til at vende tilbage, på den anden side Mapai til at opfylde løfterne fra koalitionsaftalen.

De religiøse partier stod nemlig ikke længere i den samme stærke stilling som hidtil efter at den økonomiske udvikling havde ændret de politiske konstellationsmuligheder. Efterhånden som det økonomiske pres var vokset, havde Mapais økonomiske politik fjernet sig fra socialistiske teorier til fordel for et mere højreorienteret standpunkt. Der var stadig en kløft mellem den frie foretagsomheds repræsentanter, De almindelige Zionister, og de moderate socialister, men den var stærkt mindsket, og især i forholdet til de progressive skete der en tilnærmelse. Til gengæld måtte Mapais nye økonomiske politik betyde afstandtagen fra Mapam og kommunisterne, som da også gik heftigt imod.

Muligheden for en alliance til højre indeholdt chance for en ændring af det ortodokse præg, som det i nogen grad var lykkedes de religiøse partier at give visse dele af samfundslivet, og koalitionsdannelsen i december 1952 med De almindelige Zionister og de progressive blev da også signalet til reformlovgivning.

Aftalen mellem de 3 partier indeholdt bl. a. en overenskomst om ophævelse af forbindelsen mellem skoler og partier eller andre organisationer. Denne sidste paragraf forhindrede det religiøse arbejderparti Hapoel Hamizrahi i at deltage i koalitionen; partiet gik ind for enhedsundervisning, men ønskede garanti for, at overrabbinatet sikredes en vis indflydelse, og dette kunne Mapai – med andre muligheder i ryggen – forkaste. Det forelagte regeringsprogram nævnte bl. a., at kabinettet ville lade udarbejde forslag til statsundervisning i alle underskoler i den hensigt at gøre en ende på skolernes tilknytning til partier og andre organi-

sationer, fastlægge et minimumspensum, der skulle gennemgås i alle skoler, sikre ortodoks undervisning for børn af forældre, som ønskede det, og anerkende forældres ret til at udforme og udvide undervisningen under opsyn af undervisningsministeren og uden at berøre det tvungne pensum.

Den 23. december fik regeringen et tillidsvotum i Knesseth. Mizrahi og Hapoel Hamizrahi viste sig ikke i salen, men næste dag sluttedes et kompromis mellem regeringen og Hapoel Hamizrahi om undervisningsspørgsmålet. Hapoel Hamizrahi fik opfyldt sit krav om dannelsen af et autoritativt organ til overvågelse af det religiøse pensum og de religiøse forhold i forbindelse med de ortodokse skolers stilling indenfor det nye statskontrollerede system. Organet sikredes ortodokst flertal, men fik til gengæld ingen administrative beføjelser. Man enedes også om, at ortodokse piger, der udførte nationaltjeneste, skulle høre under arbejdsministeriet og ikke forsvarsministeriet, og at pigerne skulle udføre civilt arbejde. Endelig fik Hapoel Hamizrahi sikret forelæggelse i Knesseth af et lovforslag, der regulerede rabbinerretternes autoritet. Også Mizrahi gik med i denne aftale og 24. december kunne Ben-Gurion fremstille en 5-partis regering i Knesseth.

Begivenhederne omkring koalitionsforhandlingerne havde givet en nøgle til forståelse af Ben-Gurions syn på den politiske nødvendighed i Israel. Skønt han sammen med De almindelige Zionister havde flertal i Knesseth, gav han indrømmelser for at udvide koalitionen. De progressives rolle skulle formodentlig være at danne modvægt mod de mere højreorienterede almindelige zionister, men de to religiøse partiers inddragelse i samarbejdet kan næppe forklares på samme måde, bl. a. fordi Mizrahi var et højreparti. Deres funktion skulle snarere være at berolige landets ortodokse vælgere og er udtryk for hensyntagen til landets særlige karakter, der skyldes immigration fra vidt forskellige folkeslag og kulturer. At tvinge den ene befolkningsgruppe ind under en anden i så centrale spørgsmål som religiøse kunne sætte statens eksistens på spil. Dertil kom ønsket om ikke at støde jødiske arbejdere fra Asien-Nordafrika ind i Hapoel Hamizrahi og i – det mindre farlige – Poale Agudath Israel.

UNDERVISNINGSVÆSENET FORENKLES

Undervisningsloven forelagdes for Knesseth i juni 1953. Den oprettede ikke enhedsundervisning, men en tilnærmelse dertil. Undervisningsvæsenet kom efter forslaget under staten, der skabte et system med to typer skole, en »almindelig« verdslig type og en ortodoks gruppe i overensstemmelse med religionens love, mens der dog indenfor disse to grupper forudsås en række varianter. Der oprettedes religiøse skoler såvel for jøder som for kristne og muhammedanere. Både i de gejstlige og i de verdslige

skoler skulle forældrene kunne bestemme sammensætningen af et supplerende pensum udover det af undervisningsministeren anerkendte standardpensum. Forældrene bestemmer, hvilken skoletype deres børn skal søge. Loven skulle med sit standardpensum forene bl. a. 1600 Histadruth-skoler, 565 Mizrahiskoler, 264 uafhængige skoler og 593 skoler, der kontrolleredes af centrumpartier.

Ved behandlingen af loven i Knesseth mødte den modstand fra højre som fra venstre. Heruth protesterede, fordi de mente, at de gamle retninger i virkeligheden ville leve videre indenfor det nye statssystem og krævede fuldstændig enhedsundervisning. Også fra De almindelige Zionister udtryktes frygt for, at statssystemet ikke tilstrækkeligt effektivt kunne holde den gamle splittelse nede. De progressive betegnede loven som et fremskridt og som den eneste, der kunne vedtages under de foreliggende omstændigheder. Mapam erklærede, at Mapai ofrede et af arbejderbevægelsens stolteste resultater og banede vej for afproletarisering og karrieresyge blandt ungdommen, og at hensigten var at afskaffe den socialistiske retning, mens den religiøse i virkeligheden opretholdtes. Også kommunisterne gik imod. Hapoel Hamizrahi udtrykte frygt for, hvordan loven ville virke, og Agudath Israel nægtede at støtte statsundervisning, der ikke baseredes på traditionel judæisme.

Loven vedtoges 12. august 1953. Den gav forældrene ret til ved afstemning at bestemme deres skoles status, også hvis de ønskede en status som anerkendt, men ikke offentlig skole, d. v. s. udenfor statssystemet, og disse skoler kunne alligevel få statsunderstøttelse. De to Agudathpartier havde ved en underhåndsaftale sikret, at 60 % af sådanne skolers budget skulle dækkes af det offentlige, selvom de stemte sig ud, hvad en lang række af dem gjorde.

KOMPROMIS OM KVINDETJENESTEPLIGT OG RABBINERDOMSTOLE

To andre væsentlige problemer blev også løst ved kompromis, spørgsmålet om kvinders værnepligt og om rabbinerretternes myndighedsområde. Da den store koalitionsregering tiltrådte i december 1952 var forholdet vedrørende kvinders værnepligt den, at piger over 18 år skulle aftjene 2 års værnepligt i hæren, men enhver pige, der afgav en erklæring om, at hendes religiøse indstilling ikke tillod hende at træde ind i hæren, blev fritaget. Tallet af piger, der på denne måde unddrog sig værnepligten voksede, men tidligere forsøg på at skabe en effektiv ordning var mislykkedes. 12. juli 1953 vedtog kabinettet imidlertid at forelægge Knesseth et forslag om, at kvinder mellem 18 og 26 år, der af religiøse grunde fritoges for militærtjeneste, skulle udføre tvangsmæssigt civilt arbejde i 2 år under tilsyn af arbejdsministeriet, ikke forsvarsministeriet. Tjenesten skulle omfatte arbejde i ortodokse landbrugskolonier, hæren, immigrant-

lejre, undervisnings-, hospitals- eller socialvæsen eller andre til dette formål anerkendte institutioner.

Pigerne ville dog ikke blive tvunget ind under alle omstændigheder. Der oprettedes særlige komitéer til at behandle ansøgninger om fuldstændig fritagelse af familiemæssige, undervisnings- eller økonomiske årsager, eller på grund af en særlig ortodoks livsmåde. Forslagets hensigt har således især været at undgå misbrug af den tidligere fritagelseslovgivning, og til gengæld sørge for et alternativ til egentlig militærtjeneste.

Forslaget var udformet i overensstemmelse med indrømmelserne til Hapoel Hamizrahi ved koalitionsaftalen, men alligevel ændrede partiet standpunkt, da resultatet nærmede sig. En fløj, der ledes af religionsministeren, ønskede, at partiet skulle undlade at stemme, mens den venstreorienterede Lamifneh-gruppe[1] gik ind for stemmeafgivning til fordel for loven. Partiet anmodede derefter overrabinatet om en udtalelse.

Spørgsmålet indeholdt ikke blot egentlig politiske problemer, men havde også forbindelse med det indbyrdes forhold mellem overrabbinatet, der i Knesseth repræsenteredes af Mizrahi og Hapoel Hamizrahi, og De vises Råd, hvis politiske repræsentation var Agudath-partierne. Agudathpartierne var hele tiden gået kraftigt imod kvindelig værnepligt, og overrabbinatet må have set faren for frafald, hvis dets politiske repræsentanter indtog en mere »moderne«, og blandt mange kvinder sikkert mindre populær holdning end De vises Råd. Her har bevæggrunden ligget for overrabbinatets beslutning, da det omtrent samtidig med vedtagelsen i kabinettet gik imod lovforslaget. 22. juli blev forslaget vedtaget ved første behandling i Knesseth. Agudathpartierne gik imod, medens Mizrahi og Hapoel Hamizrahi undlod at deltage i afstemningen, og sidstnævnte parti anmodede for at få tid til yderligere overvejelse, om at den endelige afgørelse blev udsat til efter sommerferien. Partiet var imod udskrivning af kvinder i fredstid og følte sig iøvrigt ligesom Mizrahi bundet af overrabbinatets bestemmelser. Dette var grunden til, at man søgte udsættelse af diskussionen.

Derefter anmodede Hapoel Hamizrahi overrabbinatet om at tage sagen op til fornyet overvejelse, og i første uge af august udtalte såvel De vises Råd som overrabbinatet sig imod forslaget. Mens erklæringen fra De vises Råd gik ubetinget imod, var overrabbinatets stilling mere tvetydig, idet man på den ene side opretholdt modstanden mod forslaget, men samtidig anmodede Mizrahi og Hapoel Hamizrahi om ikke at forlade regeringen. Baggrunden herfor var udsigterne til et kompromis, hvori spørgsmålene om kvindeværnepligten og rabbinerretternes myndighedsområde skulle indgå.

[1]) Lamifneh = Indefter.

Forhold vedrørende ægteskab og skilsmisse var meget flydende i Israel, fordi det ikke var fastlagt, under hvis myndighedsområde disse sager henhørte, rabbinerretternes eller de borgerlige domstoles. I maj 1953 havde den ortodokse vicereligionsminister Warhaftig i Knesseth forelagt et forslag, der gav rabbinerretterne myndighed m.h.t. alle jødiske indbyggeres ægteskab og skilsmisse og i juni diskuterede Knesseth forslaget, der syntes at ville støde på vanskeligheder.

Nu gjorde overrabbinatet og dets politiske repræsentanter anerkendelsen af kvindeværnepligtsforslaget – d.v.s. undgåelsen af en regeringskrise – betinget af, at forslaget om rabbinerretternes myndighedsområde blev endeligt behandlet i forbindelse med kvindeværnepligtsforslaget. Den 26. august kl. 23 vedtoges dette forslag ved sidste behandling, og alle koalitionspartierne, også Mizrahi og Hapoel Hamizrahi, stemte for. Imod stemte de to Agudath-partier, mens Mapam undlod at stemme. Umiddelbart derefter forelagdes forslaget om rabbinerretternes myndighed, og kl. 3 om morgenen den 27. blev det vedtaget. Den progressive justitsminister Rosen undlod at stemme sammen med nogle Mapaier, venstrefløjsoppositionen stemte imod, og for stemte koalitionspartierne, de to Agudath-partier og Heruth.

De indrømmelser, som under forhandlingerne om kvindeværnepligtsloven og rabbinerretterne var ydet de ortodokse samfundsgrupper, kunne ikke forklares ved deres stilling i Knesseth. Lovene kunne være ført igennem uden deres hjælp, og ordningen af rabbinerretternes myndighed var en betydelig udfordring til verdslige kredse. Forklaringen må her søges i hensynet til landets indre ro og faren for at støde de asiatisk-afrikanske immigranter fra de ikke-ortodokse partier.

DE RELIGIØSE DOMMERES STILLING

Et andet ømtåleligt problem vedrører de religiøse dommeres udnævnelse og spørgsmålet om, i hvilken udstrækning de er forpligtede af verdslig lovgivning. I 1952 havde en lov givet alle religiøse dommere, der sad i embede ved lovens ikrafttræden, officiel status, men ikke truffet forholdsregler til udnævnelse af nye dommere, og dette sidste spørgsmål var efterhånden blevet akut. 17. juli 1954 blev der derfor i Knesseth fremsat et lovforslag, der forudså nedsættelsen af en udnævnelseskomité. Loven forelagdes af den ortodokse vicereligionsminister Warhaftig, der erklærede, at »religiøse dommere ikke var underkastet anden autoritet end den lov, hvorefter de dømmer«, og da religiøse dommere dømmer efter Torah'en, var udtalelsen egnet til at provokere verdslige kredse. Et Mapam-medlem protesterede mod det, han kaldte den nye lovs teokratiske karakter, det kvindelige Mapai-medlem, Ada Maimon, erklærede, at forslaget indebar

en forskelsbehandling af kvinderne, fordi den ikke gav kvinderne adgang til embeder som religiøse dommere, selvom de var sagligt kvalificerede.

Men også fra ortodoks side mødte loven modstand. Agudath Israel kaldte den »en karikatur af en lov« og protesterede især imod, at den ikke direkte fastslog, at de religiøse dommere skulle anvende Torah'en men blot skrev »loven«. Regeringsforslaget vedtoges ved første behandling 27. juli 1954, idet venstreoppositionen og Agudath Israel stemte for forkastelse. Ved anden behandling i maj 1955 reducerede Ada Maimon sit krav om kvindelige dommere til et forslag om, at en kvindelig sagfører eller socialarbejder skulle udnævnes som rådgiver ved hver rabbinerdomstol med ret til at deltage i overvejelserne, men ikke i afgørelserne. Vicereligionsminister Warhaftig svarede, at forslaget ville ødelægge rabbinerretterne og i virkeligheden ændre dem til voldgiftsdomstole. Han meddelte imidlertid på overrabbinatets og rabbinerdomstolenes vegne, at de højere rabbinerretter ville anvende en kvindelig sekretær, der kunne rådgive kvindelige procederende, men ikke havde ret til at deltage i overvejelserne. Loven vedtoges ved anden behandling med alle ortodokse stemmer, De almindelige Zionisters, de progressives og nogle Mapaistemmer. Imod stemte kommunisterne, Mapam og Ahduth Ha'avoda, der nu havde udskilt sig fra Mapam i et særligt parti.

Omkring årsskiftet 1955–56 kom det til en konflikt, som sætter spørgsmålet om rabbinerdomstolenes stilling i relief. Den stærkt ortodokst prægede ægteskabslovgivning giver ikke adgang til borgerligt ægteskab, og det er jøder forbudt at gifte sig med ikke-jøder. Imidlertid fortolkede overrabbinatet i en konkret sag dette forbud så snævert, at det nægtede et medlem af den jødiske sekt »karaiterne« tilladelse til at indgå ægteskab med en jødisk, ikke-karaitisk pige. Heroverfor tilkendegav Ben-Gurion imidlertid overrabbinatet, at det var gået for vidt. Han erklærede, at »rabbinerne må søge at finde en løsning, thi det er ikke ønskeligt at loven (om ægteskab og skilsmisse) en dag skal tages op til fornyet overvejelse«, og til denne trusel føjede han en bemærkning om, at ægteskabs- og skilsmisseloven var blevet vedtaget af hensyn til den nationale enhed. Han forstod dog, at overrabbinatet undersøgte spørgsmålet og nu havde fundet grundlag for at tillade sådanne ægteskaber.

Meningen var tydelig. Ben-Gurion var for at undgå splittelse af det jødiske folk gået langt for at føje overrabbinatet, men når det samme overrabbinat brugte indrømmelserne på en sådan måde, at det truede netop folkets enhed, tjente det intet politisk formål at give efter for rabbinerne.

ALLIANCEN TIL VENSTRE (OKTOBER 1955)

En grund mere til Ben-Gurions tydeligt skærpede stilling til rabbinatet lå sikkert også i dannelsen af en alliance til venstre, bl.a. som følge af at

Mapams mest østorienterede gruppe var blevet udskilt. Valgene i juli 1955 havde bragt en tilbagegang for Mapai fra 45 til 40 mandater, medens De almindelige Zionister gik tilbage fra 20 til 13. Mapam, der i 1951 fik 15 var i mellemtiden blevet splittet i Mapam, som i 1955 fik 9, og Ahduth Ha'avoda, der fik 10, altså en samlet fremgang på 4, der må være hentet fra Mapai. En tredie Mapamgruppe, der især i udenrigspolitisk henseende var stærkt sovjetorienteret var gået med kommunisterne, som kunne notere en fremgang fra 5 til 6. De progressive gik frem fra 4–5, Hapoel Hamizrahi og Mizrahi, der i 1951 fik henholdsvis 8 og 2, var nu sammensluttede og opnåede 11, mens Agudath Israel og Poale Agudath Israel gik frem fra henholdsvis 3 og 2 til ialt 6 som resultat af en fælles-liste. Heruths mandattal steg fra 8 til 15.

Regeringen dannedes i november 1955 og kom til at bestå af Mapai, Ahduth Ha'avoda, Mapam, de progressive og Hapoel Hamizrahi-Mizrahi. Mapam – og formentlig også Ahduth Ha'avoda – gik med til opretholdelse af status quo i religiøse spørgsmål med hensyn til allerede eksisterende love, hvori vel må ligge, at det forbeholder sig ret til at øve modstand mod nye. Tilstedeværelsen af denne stærke venstrefløj i regeringen må sikkert tvinge Mapai til også at følge en mere venstreorienteret politik i fremtidens religiøse stridigheder. Ben-Gurions problem er, hvordan venstrefløjenes ønsker kan forenes med nødvendigheden af at undgå splittelse blandt Israels befolkning efter religiøse skillelinier.